

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทที่ผ่านมา คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน รวมถึงวิเคราะห์ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในกลุ่มเป้าหมายจำนวน 21 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการไม่ว่าจะเป็น งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา สื่อสารสนเทศ และข้อมูลภาคสนามทั้งจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ พร้อมกับการตรวจความถูกต้องของข้อมูลในแต่ละขั้นตอน ในบทนี้คณะผู้วิจัยจะนำเสนอใน 3 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รับการพิสูจน์ในระดับชาติและนานาชาติแล้วว่าเป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อให้สามารถดำรงตนและก้าวทันต่อโลกในยุคปัจจุบัน ซึ่งได้ถูกนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาของประเทศไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนชาวไทยสามารถ “พึ่งตนเอง” และ “พึ่งพากันเอง” ได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ในการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา นั้น ต้องอาศัยการพัฒนาตัวชี้วัดที่จะใช้เป็นมาตรฐานสำหรับการวัดผลการดำเนินงานตามปรัชญาเศรษฐกิจ เนื่องจากตัวชี้วัด เป็นตัวแปรที่สามารถสะท้อนหรืออธิบายลักษณะการดำเนินงาน ใช้วัดความสำเร็จหรือผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้น ถือเป็นสัญญาณเตือนที่สำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวางนโยบายและแผนในการพัฒนาประเทศ อีกทั้งยังเป็นการศึกษาเรียนรู้คุณลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นที่เข้าใจง่ายและชัดเจนเป็นรูปธรรม ตัวชี้วัดจึงถือเป็น “มาตรหรือไม้บรรทัด” วัดผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้น

โครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน เป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ.2525 และมีพระราชดำริอีกครั้งในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2532 วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2535 และวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2539 มีวัตถุประสงค์

โครงการใน 5 ประการ ประกอบด้วย เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าให้อุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนหมู่บ้าน เพื่อเป็นแหล่งศึกษา วิจัย เรียนรู้ระบบนิเวศป่าต้นน้ำและเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น ชุมชน หมู่บ้าน ในด้านการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้และน้ำตามสิทธิที่พึงมีและที่จะได้รับอย่างเป็นธรรม ในปัจจุบันโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย โครงการหมู่บ้านพิทักษ์ป่ารักษาสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 10 จังหวัดอุดรธานี กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ตั้งสำนักงานโครงการฯ อยู่ที่บ้านห้วยไฮ หมู่ที่ 10 ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย และโครงการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยทอน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีแผนงานทั้งหมด 6 โครงการ ประกอบด้วย โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยทอนตอนบน โครงการฝายห้วยทอนตอนล่าง โครงการห้วยหินแก้ว โครงการห้วยไฮ จังหวัดหนองคาย และโครงการห้วยเล็บม้าว โครงการห้วยตะคองใหญ่ จังหวัดอุดรธานี สามารถกักเก็บน้ำได้รวมทั้งสิ้น 29.4 ล้านลูกบาศก์เมตร

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน รวมทั้งสิ้น 16 หมู่บ้าน แบ่งออกเป็น 21 หมู่ ครอบคลุมพื้นที่ 5 ตำบล คือ ตำบลโพหนอง ตำบลด่านศรีสุข ตำบลโพธิ์ตาก ตำบลพระพุทธรบาท และตำบลคำด้วง ตั้งอยู่ใน 3 อำเภอ คือ อำเภอโพธิ์ตาก อำเภอศรีเชียงใหม่ และอำเภอบ้านผือ ในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดหนองคาย และจังหวัดอุดรธานี จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 12,147 คน ครั้วเรือนทั้งหมด 3,386 ครั้วเรือน ซึ่งประชากรเป้าหมายมีครั้วเรือนทำการเกษตร 1,779 ครั้วเรือน มีเนื้อที่ในการทำ การเกษตรรวมทั้งสิ้น 22,350 ไร่ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมายจำนวน 145 คน จัดสนทนากลุ่ม 62 กลุ่ม ผู้เข้าร่วมรวม 166 คน และประชุมเชิงปฏิบัติการจำนวน 2 ครั้ง ผู้เข้าร่วมรวมทั้งสิ้น 107 คน

ปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนมีทั้งหมด 16 ประเด็น

1. ปัญหาของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน มี 10 ประเด็น ประกอบด้วย ราคาผลผลิตต่ำ รายได้น้อย ต้นทุนสูง ขาดตลาดรองรับ ขาดเงินทุน สาธารณูปโภคไม่สะดวก แมลงศัตรูพืช ขาดแหล่งน้ำ ไม่มีที่ทำกิน และน้ำท่วม

2. ความต้องการของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน มีทั้งหมด 6 ประเด็น ประกอบด้วย เพิ่มราคาผลผลิต มีน้ำทำการเกษตร มีพันธุ์พืชดี ลดใช้สารเคมี ปลูกผักปลอดสารพิษ และมีตลาดข้าวในตำบล

ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน แบ่งออกเป็น

1. ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน มีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 26 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น ตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ 7 องค์ประกอบมี 1 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 6 องค์ประกอบมี 2 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 5 องค์ประกอบมี 1 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 4 องค์ประกอบมี 2 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 3 องค์ประกอบมี 3 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 2 องค์ประกอบมี 4 ตัวชี้วัด และปรากฏอยู่ 1 องค์ประกอบมี 13 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่ได้ทั้งหมดนั้นสามารถสรุปและจัดเรียงลำดับตาม 7 องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ดังนี้

1.1 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองบนทางสายกลาง มีทั้งหมด 9 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ทำบัญชีครัวเรือน เก็บออม ปลุกผักสวนครัว ประหยัด ลดรายจ่าย เลี้ยงสัตว์บริโภค มีเหตุผล ทำปุ๋ยชีวภาพ และสร้างรายได้

1.2 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามคุณลักษณะความพอเพียง ซึ่งแบ่งออกตามคุณลักษณะความพอเพียง 3 ด้าน ดังนี้

1.2.1 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามคุณลักษณะความพอประมาณ มีทั้งหมด 8 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ปลุกผักสวนครัว เก็บออม ทำบัญชีครัวเรือน เลี้ยงสัตว์บริโภค ประหยัด ฝึกอาชีพจักสาน ปลุกพืชเศรษฐกิจ และไม่สร้างหนี้

1.2.2 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามคุณลักษณะความมีเหตุผล มีทั้งหมด 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ทำบัญชีครัวเรือน ประหยัด เลี้ยงสัตว์บริโภค ปลุกผักสวนครัว มีเหตุผล พอเพียง ทำปุ๋ยชีวภาพ เก็บออม ยึดหลักธรรม และรักษาสิ่งแวดล้อม

1.2.3 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีทั้งหมด 7 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย เลี้ยงสัตว์บริโภค ทำบัญชีครัวเรือน ปลุกผักสวนครัว ปลุกพืชเศรษฐกิจ ฝึกอาชีพจักสาน ลดรายจ่าย และทำปุ๋ยชีวภาพ

1.3 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามเงื่อนไข ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 เงื่อนไข ดังนี้

1.3.1 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามเงื่อนไขความรู้ มีทั้งหมด 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ประหยัด ปลุกผักสวนครัว พอเพียง ทำเกษตรผสมผสาน ทำบัญชีครัวเรือน มีเหตุผล ทำปุ๋ยชีวภาพ ทำอาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์บริโภค และหาความรู้

1.3.2 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามเงื่อนไขคุณธรรม มีทั้งหมด 8 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ประหยัด ให้คำปรึกษา ถือศีล ช่วยเหลือผู้อื่น ปลุกผักสวนครัว ฝึกระวังยาเสพติด ซื่อสัตย์ และไม่รบกวนผู้อื่น

1.4 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองด้านความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน มีทั้งหมด 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ปลุกพืชเศรษฐกิจ เลี้ยงสัตว์บริโภค ปลุกผักสวนครัว ทำเกษตรผสมผสาน ปลุกข้าวไว้กิน ทำบัญชีครัวเรือน มีเหตุผล ละเว้นอบายมุข พอเพียง และสร้างรายได้

2. ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน มีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 15 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น ตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ 7 องค์ประกอบมี 1 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 3 องค์ประกอบมี 2 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 2 องค์ประกอบมี 3 ตัวชี้วัด และปรากฏอยู่ 1 องค์ประกอบมี 10 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดที่ได้ทั้งหมดนั้นสามารถสรุปและจัดเรียงลำดับตาม 7 องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ดังนี้

2.1 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองบนทางสายกลาง มีทั้งหมด 3 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม สามัคคี และประชุมร่วมกัน

2.2 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามคุณลักษณะความพอเพียง ซึ่งแบ่งออกตามคุณลักษณะความพอเพียง 3 ด้าน ดังนี้

2.2.1 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามคุณลักษณะความพอประมาณ มีทั้งหมด 3 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม กองทุนหมุนเวียน และมีอ่างเก็บน้ำ

2.2.2 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามคุณลักษณะความมีเหตุผล มีทั้งหมด 5 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม รั้วพื้เหตุผล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามัคคี และจัดเวรยาม

2.2.3 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามคุณลักษณะการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีทั้งหมด 3 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม ชุมชนพอเพียง และจัดเวรยาม

2.3 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามเงื่อนไข ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 เงื่อนไข ดังนี้

2.3.1 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามเงื่อนไขความรู้ มีทั้งหมด 3 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม ถ่ายทอดความรู้ และชุมชนพอเพียง

2.3.2 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามเงื่อนไขคุณธรรม มีทั้งหมด 5 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ช่วยเหลือกัน จัดเวรยาม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถือศีล และรวมกลุ่มกิจกรรม

2.4 ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองด้านความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน มีทั้งหมด 5 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม ตั้งกฎระเบียบหมู่บ้าน เฝ้าระวังยาเสพติด ผู้นำเข้มแข็ง และสามัคคี

ดังนั้น สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน มีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 26 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน มีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 15 ตัวชี้วัด เมื่อนำตัวชี้วัดทั้งในระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน จะมีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 39 ตัวชี้วัด เนื่องจากมีตัวชี้วัดที่เหมือนกันทั้งในระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอยู่ 2 ตัวชี้วัด คือ ถือกีล และ เฝ้ารอวังยาเสพติด

อภิปรายผล

โครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน เป็นโครงการที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งแบบพื้นฐาน คือ การพึ่งตนเองในระดับบุคคลหรือครอบครัว และแบบก้าวหน้า คือ การพึ่งพากันเองในระดับกลุ่มหรือชุมชน ทั้งนี้ในพื้นที่การดำเนินการของโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนได้มีการพัฒนาให้เกษตรกรยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ เห็นได้จากโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพ เช่น โครงการจัดซื้อกระถางยางรถยนต์เพื่อปลูกพืชผัก สนับสนุนกลุ่มปลูกถั่วลิสง โครงการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร โครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ การส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มอาชีพ โครงการส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โครงการส่งเสริมกลุ่มอาชีพเลี้ยงสัตว์ โครงการส่งเสริมกลุ่มปลูกเห็ดฟาง โครงการเลี้ยงปลาตกในบ่อซีเมนต์ โครงการเลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์ โครงการส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัว โครงการเลี้ยงจิ้งหรีด ส่งเสริมและพัฒนาการเลี้ยงโค กระบือ และสัตว์ปีก โครงการก่อสร้างศูนย์ฝึกอาชีพเศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบลและสาธิตการเรียนรู้ด้านต่างๆ เช่น ปศุสัตว์ ฯลฯ โครงการฝึกอบรมการเลี้ยงปลาน้ำจืด เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนยังประสบกับปัญหาทั้งในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ประกอบด้วย ราคาผลผลิตต่ำ รายได้น้อย ต้นทุนสูง ขาดตลาดรองรับ ขาดเงินทุน สาธารณูปโภคไม่สะดวก แมลงศัตรูพืช ขาดแหล่งน้ำ ไม่มีที่ทำกิน และน้ำท่วม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพินิจ (2554) ที่พบว่า การทำเกษตรเชิงเดี่ยว นำมาซึ่งการลงทุนที่สูง ราคาผลผลิตไม่สามารถควบคุมได้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพินิจ และคณะ (2554) ที่พบว่า ปัญหาที่สำคัญในการทำการเกษตรกรรม คือ ไม่มีเงินทุน รายรับรายจ่ายไม่สมดุล รายได้น้อย รายจ่ายมาก ราคาผลผลิตตกต่ำ โรคระบาด แมลงศัตรูพืช ขาดตลาดรองรับ ผลผลิต น้ำท่วมในฤดูฝน ขาดแหล่งน้ำเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง ต้นทุนการผลิตสูง เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ วัชรภรณ์ วัฒนขำ (2553) ที่พบว่า ปัจจุบันเกษตรกรจะมุ่งผลิตเพื่อขายด้วยการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ ทำให้กระบวนการผลิตเปลี่ยนแปลงไป ต้องซื้อเคมีภัณฑ์จากบริษัทห้างร้าน นำสู่การลงทุนที่สูง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์ และคณะ (2553) ที่พบว่า ภัยแล้งและน้ำเพื่อการเกษตรและบริโภค-อุปโภคเป็นปัญหาที่รุนแรงและสำคัญที่สุดของ

เกษตรกร รวมถึงผลการวิจัยของ เทอดศักดิ์ คำเหม็ง และคณะ (2552) ที่พบว่า ชุมชนชนบทต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลาง ภาคการเกษตรของไทยต้องนำเข้าปุ๋ย สารเคมีสังเคราะห์ และยาปราบศัตรูพืชเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ วีระศักดิ์ จุลดาชัย และคณะ (2552) ที่พบว่า ในฤดูกาลเก็บเกี่ยวสับปะรดซึ่งมีปริมาณมาก ทำให้ราคาตกต่ำทั้งถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง นอกจากนี้ การปลูกสับปะรดของเกษตรกรยังคงใช้ปุ๋ยเคมี ซึ่งจะต้องพึ่งพิงปุ๋ยเคมีจากโรงงานและพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกษตรกรบ่งจากระบบทุนนิยม ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อม ทำให้ดินเสื่อมสภาพและเป็นอันตรายต่อสุขภาพของเกษตรกรเอง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ภัทรวรรณ แทนทอง (2550) ที่พบว่า ปัจจุบันชาวสวนใหญ่ตระหนักว่าการทำนาเป็นอาชีพหลักไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้และต้องแบกรับภาระหนี้สิน ประสบปัญหาราคาข้าวตกต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปุ๋ยและน้ำมันมีราคาแพงขึ้นแต่รายได้ต่ำ น้ำมันไม่เพียงพอหน้าแล้งต้องสูบน้ำมาใช้ในการเกษตร แต่พอถึงหน้าฝนก็ประสบปัญหาน้ำท่วม

ซึ่งจากผลการวิจัยจะเห็นว่า ปัญหาในการทำการเกษตรของเกษตรกร จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เนื่องจากระบบการผลิตในภาคการเกษตรของไทยโดยรวม เปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตเพื่อบริโภคสู่การผลิตเพื่อขาย เน้นเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอกและต้องเผชิญกับปัญหาในการผลิตที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงสะท้อนภาพของความเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรกรรมของไทยได้เป็นอย่างดี ซึ่งถือเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องมีการเสนอแนวทางการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกร ด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกษตรกรหันมาสู่ความสุข เนื่องจากเส้นทางของเกษตรเชิงเดี่ยวนั้นนำไปสู่เส้นทางแห่งทุกข์และความบีบคั้น จนเกิดวลีที่ว่า “ยิ่งทำยิ่งทุกข์ ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้”

จากปัญหาที่กล่าวมา ส่งผลต่อความต้องการของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ค้นพบใน 6 ประเด็น ประกอบด้วย เพิ่มราคาผลผลิต มีน้ำทำการเกษตร มีพันธุ์พืชดี ลดใช้สารเคมี ปลูกผักปลอดสารพิษ และมีตลาดข้าวในตำบล ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชวลิต สวัสดิ์ผล (2554) ที่พบว่า การส่งเสริมความมั่นคงทางด้านอาหารนั้น ควรมีการปลูกผักผลไม้ปลอดสารพิษเพื่อบริโภคเอง ลดการใช้สารเคมี สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว (2551) ที่เสนอว่า การใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ คือ ปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ รวมถึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปวีณา ลีตระกูล (2554) ที่พบว่า เกษตรกรควรมีแหล่งน้ำและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ มีการแบ่งปันพันธุ์พืช ปุ๋ย ปัจจัยการผลิตต่างๆ ให้ซึ่งกันและกัน ตั้งกองทุนของชุมชนเพื่อเป็นสวัสดิการในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนด้านงบประมาณหรือช่วยเหลือ รวมถึงผลงานวิจัยของ สมนึก ปัญญาสิงห์ (2554) ที่พบว่า จุดเปลี่ยนของครอบครัวเกษตรกรเกิดจากการเรียนรู้และการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากการใช้ชีวิต โดยมุ่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตหรือขายในชุมชน ลดการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง

หันมาพึ่งวิถีธรรมชาติ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สุเทพ พันประสิทธิ์ (2553) ที่พบว่า การผลิตตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่เกษตรกรควรใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนการซื้อปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์ และคณะ (2553) ที่พบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นความสำคัญในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาในลักษณะที่จะมุ่งใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ทรงเน้นความจำเป็นที่จะลดค่าใช้จ่าย ในการทำมาหากินของเกษตรกรลงให้เหลือน้อยที่สุด โดยอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ พระองค์สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกพืชหมุนเวียน โดยเฉพาะพืชตระกูลถั่ว เพื่อลดค่าใช้จ่ายเรื่องปุ๋ย หรือกรณีที่ต้องใช้ปุ๋ยก็ทรงสนับสนุนให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยธรรมชาติแทนปุ๋ยเคมี หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีต่างๆ รวมถึงผลการวิจัยของ อุทัยวรรณ ภูเทศ (2553) ที่พบว่า การทำเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการทำเกษตรกรรมที่ไม่ใช้สารเคมีแต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ประเภทต่างๆ ในการบำรุงรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน ควบคุมแมลงด้วยวิถีธรรมชาติ เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ ชลอรัตน์ ศิริเขตรกรณ์ และคณะ (2552) ที่พบว่า การทำเกษตรกรรมควรหมุนเวียนใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ให้เป็นประโยชน์กับพืช และให้เศษพืชเป็นอาหารสัตว์ หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิด ปลูกพืชหมุนเวียน ปลูกพืชคลุมดิน ใช้ปุ๋ยคอกปุ๋ยหมัก

นอกจากนี้ จากผลการวิจัยของ ปิยะวัน เพชรหมี (2552) ยังได้ระบุชัดเจนว่า เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ควรส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยงานธุรกิจที่สูงขึ้น เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ เกริกไกร แก้วล้วน และ กิติรัตน์ สีหพันธ์ (2550) ที่พบว่า ในการพึ่งตนเองสามารถทำกิจกรรมหลากหลาย เช่น ลดรายจ่ายในครอบครัว ลดการใช้สารเคมี มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรัญญา ทูลธรรม (2552) ที่พบว่า รูปแบบการผลิตข้าวที่สามารถนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง คือ ลดต้นทุนในเรื่องปุ๋ยเคมี นำปุ๋ยคอกและวัตถุดิบที่หามาได้ในชุมชนมาใช้เพิ่มคุณค่าอาหารให้พืช เช่นเดียวกับงานวิจัยของ กษมา พานแก้ว (2551) ที่เสนอว่า การลงทุนในการผลิตควรดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป รักษาความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากร โดยงดใช้สารเคมีเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดี รวมถึงงานวิจัยของ ชาญชัย สุขสกุล (2551) ที่เสนอว่า เกษตรกรควรนำวัสดุเหลือใช้ในการทำการเกษตรมาทำปุ๋ยชีวภาพ ลดต้นทุนในการผลิตให้มากที่สุดและลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ในขณะที่ ไชยรัตน์ ปราณี และคณะ (2551) เสนอว่า เกษตรกรควรปลูกผักสวนครัว โดยใช้ปุ๋ยคอกและทำปุ๋ยหมักใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมีเพื่อช่วยลดรายจ่าย ลดการใช้สารเคมี สอดคล้องกับงานวิจัยของเฉลิมศรี จอกทอง และคณะ (2550) ที่พบว่า แนวทางในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงทางด้านอาชีพเกษตรกรรม ควรเน้นพออยู่พอกินก่อนขายเป็นรายได้ ปลูกผักเพื่อลดรายจ่าย ใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน

และมีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือกัน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชันทอง มีโพธิ์ (2549) ที่ระบุชัดเจนว่า การพึ่งตนเองต้องรู้จักประหยัด คือ ลดต้นทุนในการผลิตให้ได้มากที่สุด

ทั้งนี้ความต้องการของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริน้ำช่วยเหลือ เป็นแรงผลักดันมาจาก ปัญหาที่เกษตรกรเผชิญอยู่ เช่น ขาดแหล่งน้ำ ขาดเงินทุน ต้นทุนการผลิตสูงจากการใช้สารพิษ สารเคมี ราคาผลผลิตตกต่ำไม่แน่นอน แมลงศัตรูพืช เป็นต้น ทำให้เกษตรกรมีความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงหรือหลุดพ้นจากวงจรปัญหาดังกล่าว จึงก่อเกิดความต้องการทั้งในด้านราคาผลผลิตสูง มีแหล่งน้ำ มีพันธุ์พืชที่ดี การผลิตและการปลูกพืชปลอดสารพิษ รวมถึงการมีตลาดข้าวในชุมชนเพื่อให้ราคาข้าว สูงขึ้นนั่นเอง ซึ่งความต้องการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า เกษตรกรในโครงการพระราชดำริน้ำมีความปรารถนาที่จะให้หน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ จึงถือเป็นแนวทางที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรท้องถิ่นนำไปศึกษาเพื่อวางแผนนโยบายในการพัฒนาในระดับพื้นที่ต่อไป

จากผลการวิจัย พบว่า ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริน้ำช่วยเหลือ มีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 26 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริน้ำช่วยเหลือ มีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 15 ตัวชี้วัด ทั้งนี้รายละเอียดตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริน้ำช่วยเหลือใน 7 องค์ประกอบตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

ทางสายกลาง ระดับการพึ่งตนเองมี 9 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ทำบัญชีครัวเรือน เก็บบอมปลูกผักสวนครัว ประหยัด ลดรายจ่าย เลี้ยงสัตว์บริโภค มีเหตุผล ทำปุ๋ยชีวภาพ และสร้างรายได้ ระดับการพึ่งพากันเองมี 3 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม สามัคคี และประชุมร่วมกัน

ความพอประมาณ ระดับการพึ่งตนเองมี 8 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ปลูกผักสวนครัว เก็บบอมทำบัญชีครัวเรือน เลี้ยงสัตว์บริโภค ประหยัด ฝึกอาชีพจักสาน ปลูกพืชเศรษฐกิจ และไม่สร้างหนี้ ระดับการพึ่งพากันเองมี 3 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม กองทุนหมุนเวียน และมีอ่างเก็บน้ำ

ความมีเหตุผล ระดับการพึ่งตนเองมี 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ทำบัญชีครัวเรือน ประหยัด เลี้ยงสัตว์บริโภค ปลูกผักสวนครัว มีเหตุผล พอเพียง ทำปุ๋ยชีวภาพ เก็บบอม ยึดหลักธรรม และรักษาสีแกวดล้อม ระดับการพึ่งพากันเองมี 5 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม ระวังเหตุผล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามัคคี และจัดเวรยาม

การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ระดับการพึ่งตนเองมี 7 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย เลี้ยงสัตว์บริโภค ทำบัญชีครัวเรือน ปลูกผักสวนครัว ปลูกพืชเศรษฐกิจ ฝึกอาชีพจักสาน ลดรายจ่าย และทำปุ๋ยชีวภาพ ระดับการพึ่งพากันเองมี 3 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม ชุมชนพอเพียง และจัดเวรยาม

เงื่อนไขความรู้ ระดับการพึ่งตนเองมี 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ประหยัด ปลูกผักสวนครัว พอเพียง ทำเกษตรผสมผสาน ทำบัญชีครัวเรือน มีเหตุผล ทำปุ๋ยชีวภาพ ทำอาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์ บริโภค และหาความรู้ ระดับการพึ่งพากันเองมี 3 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม ถ่ายทอดความรู้ และชุมชนพอเพียง

เงื่อนไขคุณธรรม ระดับการพึ่งตนเองมี 8 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ประหยัด ให้คำปรึกษา ถือศีล ช่วยเหลือผู้อื่น ปลูกผักสวนครัว เฝ้าระวังยาเสพติด ซื่อสัตย์ และไม่รบกวนผู้อื่น ระดับการพึ่งพากันเอง มี 5 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ช่วยเหลือกัน จัดเวรยาม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถือศีล และรวมกลุ่มกิจกรรม

ความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน ระดับการพึ่งตนเองมี 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ปลูกพืชเศรษฐกิจ เลี้ยงสัตว์บริโภค ปลูกผักสวนครัว ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกข้าวไว้กิน ทำบัญชีครัวเรือน มีเหตุผล ละเว้นอบายมุข พอเพียง และสร้างรายได้ ระดับการพึ่งพากันเองมี 5 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย รวมกลุ่มกิจกรรม ตั้งกฎระเบียบหมู่บ้าน เฝ้าระวังยาเสพติด ผู้นำเข้มแข็ง และสามัคคี

อย่างไรก็ตาม เมื่อนำตัวชี้วัดทั้งในระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน จะมีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 39 ตัวชี้วัด เนื่องจากมีตัวชี้วัดที่เหมือนกันทั้งในระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอยู่ 2 ตัวชี้วัด คือ ถือศีล และ เฝ้าระวังยาเสพติด ซึ่งปรากฏอยู่ในองค์ประกอบเงื่อนไขคุณธรรม และความสมดุลมั่นคงยั่งยืน ทั้งนี้ ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนที่คณะผู้วิจัยค้นพบนั้น มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพิณิจ และคณะ (2555) ซึ่งได้ค้นพบตัวชี้วัดการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงของธุรกิจชุมชนหมู่บ้านโฮมสเตย์จังหวัดหนองคาย จำนวน 37 ตัวชี้วัด โดยผลการวิจัยมีตัวชี้วัดที่สอดคล้องหรือเข้ากันได้ จำนวน 20 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ทำบัญชีครัวเรือน ปลูกผักสวนครัว ประหยัด ลดรายจ่าย มีเหตุผล ทำปุ๋ยชีวภาพ สร้างรายได้ รักษาสิ่งแวดล้อม หาความรู้ ถือศีล ซื่อสัตย์ ปลูกข้าวไว้กิน รวมกลุ่มกิจกรรม สามัคคี ประชุมร่วมกัน รับฟังเหตุผล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถ่ายทอดความรู้ ถือศีล และผู้นำเข้มแข็ง

รวมถึงงานวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพิณิจ และคณะ (2554) ที่ได้วิจัยตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรกรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ซึ่งมีตัวชี้วัดทั้งหมด 43 ตัวชี้วัด ก็พบเช่นเดียวกันว่า มีตัวชี้วัดที่มีความสอดคล้องต้องกันหรือเข้ากันได้กับตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน จำนวน 19 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ทำบัญชีครัวเรือน เก็บออม ปลูกผักสวนครัว ประหยัด ลดรายจ่าย สร้างรายได้ ปลูกพืชเศรษฐกิจ ไม่สร้างหนี้ ยึดหลักธรรม รักษาสิ่งแวดล้อม ทำอาชีพเสริม หาความรู้ ซื่อสัตย์ ละเว้นอบายมุข รวมกลุ่มกิจกรรม สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถ่ายทอดความรู้ และช่วยเหลือกัน

อีกทั้งจากงานวิจัยของ ธวัชชัย เฟ็งพินิจ และคณะ (2553) ที่ได้วิจัยตัวชี้วัดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนเมืองหนองคาย ที่มีการค้นพบตัวชี้วัดทั้งหมด 46 ตัวชี้วัด ก็พบอีกว่ามีตัวชี้วัดที่มีความสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน จำนวน 21 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ทำบัญชีครัวเรือน ประหยัด สร้างรายได้ ไม่สร้างหนี้ พอเพียง รักษาสิ่งแวดล้อม หาความรู้ ถือศีล ไม่รบกวนผู้อื่น ละเว้นอบายมุข รวมกลุ่มกิจกรรม สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถือศีล และตั้งกฎระเบียบหมู่บ้าน

จากความสอดคล้องต้องกันหรือเข้ากันได้ของตัวชี้วัด จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนที่ค้นพบนั้น มีความเชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตและวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน เพราะมีความสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับงานวิจัยชิ้นอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นในตัวชี้วัดการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงของธุรกิจชุมชนหมู่บ้านโฮมสเตย์จังหวัดหนองคาย ตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรกรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน และตัวชี้วัดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนเมืองหนองคาย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน ล้วนมีพื้นฐานของชุมชนมาจากสังคมเกษตรกรรม และมีการเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก จึงทำให้มีตัวชี้วัดจำนวนมากสอดคล้องกับตัวชี้วัดจากผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกรล้วนเชื่อมโยงกับกระแสจากภายนอก ซึ่งการจะทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในระดับตนเอง ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน สังคม และระดับประเทศชาติ

นอกจากนี้ ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนทั้ง 39 ตัวชี้วัด ยังมีความสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับผลการวิจัยของ กชกร ชำนาญกิตติชัย และคณะ (2554) ที่พบว่า การจะนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประพฤติปฏิบัติได้นั้น ควรกำหนดเป้าหมายการเก็บออม กำหนดเป้าหมายการใช้จ่าย การประหยัดรายจ่ายเพื่อให้มีเงินเหลือมากขึ้น ไม่ก่อหนี้ พออยู่พอกินพอใช้ มีชีวิตเรียบง่าย แบ่งปัน เอาคุณธรรมนำชีวิต มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต รวมถึงผลการวิจัยของ ชวลิต สวัสดิ์ผล (2554) ที่พบว่า การส่งเสริมความมั่นคงทางด้านอาหารนั้น ควรมีการปลูกผัก-ผลไม้ปลอดสารพิษเพื่อบริโภคเอง มีการเลี้ยงปลาไว้บริโภค ควรมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการพึ่งพาอาศัย แบ่งปันกัน มีคุณธรรม มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร (2554) ที่พบว่า สิ่งทีผู้นำและชาวบ้านเริ่มต้น คือ ให้เป็นหมู่บ้านปลอดอบายมุขทุกชนิด สนับสนุนการเรียนรู้ ส่งเสริม

ให้ทุกครัวเรือนเป็นสมาชิกกองทุนต่างๆ เพื่อให้เกิดการออม ส่งเสริมให้มีการผลิตเองใช้เองหรือการรวมกลุ่ม สร้างความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ สุจริต และเสียสละ

อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ปวีณา ลีตระกูล (2554) ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน ประกอบด้วย การหาความรู้เพิ่มเติม ใช้จ่ายจากธรรมชาติ การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชบริโภคในครัวเรือน ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น พึ่งพาแหล่งเงินทุน มีแหล่งน้ำรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แบ่งปันพันธุ์พืช ปุ๋ย ปัจจัยการผลิตต่างๆ ประชุมร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหา มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนด้านงบประมาณ การสร้างคุณลักษณะที่ดีด้วยความขยัน ความอดทน ช่วยเหลือตัวเอง ประหยัด ซื่อสัตย์ สามัคคี ความเมตตา มีการถ่ายทอดความรู้ ศึกษาดูงาน พึ่งตนเองจนสามารถลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ และสร้างกฎระเบียบร่วมกัน รวมถึงงานวิจัยของ สมนึก ปัญญาสิงห์ (2554) ที่พบว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว การทำบัญชีครัวเรือน ลดการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง และมีความรู้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเทพ พันประสิทธิ์ (2553) ที่พบว่า วิธีการผลิตตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรภาคกลาง เริ่มจากการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือน ลดรายจ่ายลง ปลูกผักสวนครัวไว้กินในบ้าน เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ไว้กินไข่ ใช้จ่ายชีวภาพแทนปุ๋ยวิทยาศาสตร์ รู้จักอดทน ไม่สร้างหนี้เพิ่ม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์ และคณะ (2553) ที่พบว่า การประหยัด ลดค่าใช้จ่ายให้เหลือน้อยที่สุด ปลูกพืชหมุนเวียนสร้างปุ๋ยธรรมชาติแทนปุ๋ยเคมี หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีต่างๆ เป็นหลักการที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นา

ทั้งนี้ ยังรวมไปถึงงานวิจัยของ อุทัยวรรณ ภูเทศ (2553) ที่พบว่า เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการทำการเกษตรกรรมที่ไม่ใช้สารเคมี มีการปลูกพืชหมุนเวียน ใช้จ่ายอินทรีย์บำรุงรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน ช่วยลดความเสี่ยงจากความผันแปรของราคาผลิต มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มเกษตรกรด้วยกันเอง รวมถึงการแสวงหาความรู้จากภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ในการที่จะนำไปแก้ไขปัญหาอยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง สร้างความสัมพันธ์ ร่วมมือช่วยเหลือ แบ่งปัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลอรรัตน์ ศิริเชตรกรณ์ และคณะ (2552) ที่เน้นว่า ระบบเกษตรกรรมแบบผสมผสานต้องใช้ระบบการเกษตรอินทรีย์หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิด ปลูกพืชหมุนเวียน ปลูกพืชคลุมดิน ใช้จ่ายคอกปุ๋ยหมัก ผสมงานกิจกรรมให้เกื้อกูลทั้งพืชตระกูลถั่ว พืชผัก และพืชเศรษฐกิจ รวมถึงผลการวิจัยของ เทิดศักดิ์ คำเหม็ง และคณะ (2552) ที่มองว่า ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน หลักใหญ่สำคัญยิ่งในการดำรงชีพและประกอบอาชีพ คือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไม้ผล พืชผัก และยังคงสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพิณิจ และแสงอรุณ สุนทรีย์ (2552) ที่พบว่า การลด ละ เลิกอบายมุขนำมาซึ่งสติและปัญญาในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ มีความซื่อสัตย์ อดทน อดออม มีความรัก ความเอื้ออาทร ความแบ่งปัน และความพอใจ

สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปิยะวัน เพชรหมี (2552) ที่มองว่า การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ควรส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วรัญญา ทูลธรรม (2552) ที่พบว่า รูปแบบการผลิตข้าวที่สามารถนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง คือ ลดต้นทุนการผลิต ลดค่าใช้จ่าย ลดต้นทุนในเรื่องปุ๋ยเคมี นำปุ๋ยคอกและวัตถุดิบที่หามาได้ในชุมชนมาเพิ่มปริมาณปุ๋ย มีการปลูกพืชผักผลไม้เพิ่มเติมในพื้นที่นาเพื่อสร้างระบบเกื้อกูลและพืชอาหารมากขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ กษมา พานแก้ว (2551) ที่พบว่า การพึ่งตนเองของตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่กู้ยืมเงินจนเกินตัว มีการออมเงิน งดใช้สารเคมีเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดี มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพิ่มรายได้ลดรายจ่าย พออยู่พอกิน มีความรู้อบรม/สัมมนาเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ ค้นคว้าหาความรู้เพื่อเติมในการประกอบอาชีพ มีคุณธรรม มีน้ำใจ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ข้องเกี่ยวกับอบายมุขทั้งปวง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชาญชัย สุขสกุล (2551) ที่ได้พบว่า แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง จะยึดความประหยัด ลดความฟุ่มเฟือย ซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่หาความรู้ นำวัสดุเหลือใช้ในการทำเกษตรมาทำปุ๋ยชีวภาพ ลดต้นทุนในการผลิตให้มากที่สุด มีศีลธรรม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น

อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไชยรัตน์ ปราณี และคณะ (2551) ที่พบว่า เศรษฐกิจเพื่อการเกษตรที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรจะต้องมีกิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายเสริมรายได้ เช่น แปรรูปและถนอมอาหาร จักสานหัตถกรรม เป็นต้น ปลูกผักสวนครัว ใช้ปุ๋ยคอกและทำปุ๋ยหมัก เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่พื้นเมืองและไก่ไข่เพื่อเป็นอาหาร จัดทำบัญชีครัวเรือน ลดการใช้สารเคมี เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเพื่อให้เกิดการสะสมทุนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างการออม ไม่สร้างหนี้ ลดละเลิกอบายมุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ศักดิ์ ภู่อรัมย์ (2551) ที่พบว่า การดำเนินงานแบบวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง มีการรวมกลุ่มทำอาชีพเพื่อเป็นการลดรายจ่ายของครอบครัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว (2551) ที่พบว่า การใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ คือ การบันทึกบัญชีรายรับและรายจ่าย ลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ รู้จักออมเงิน จัดตั้งกลุ่มรู้จักประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย ปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ เลี้ยงปลาเลี้ยงไก่ไว้กินไว้ขาย สร้างรายได้ จัดอบรมพัฒนาอาชีพในชุมชน ช่วยเหลือสังคมหรือชุมชนผ่านกิจกรรมกลุ่มต่างๆ จัดกิจกรรมลดละเลิกอบายมุข จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภายในชุมชน ปลูกจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม

รวมถึงงานวิจัยของ สุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ (2551) ที่พบว่า ตัวชี้วัดเศรษฐกิจพอเพียงในมิติสิ่งแวดล้อม คือ มีกินมีใช้ พอมีพอกิน ไม่มีหนี้สิน มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนสามัคคี อีกทั้งงานวิจัยของ สุภาพร บางใบ และคณะ (2551) ที่พบว่า เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีอิสรภาพ เสรีภาพ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประณีประนอม

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแกร่ง มุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่พอกินพอใช้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรีย์พร ธรรมิกพงษ์ และคณะ (2551) ที่พบว่า การรวมกลุ่มของคนในชุมชน จะช่วยสร้างสำนึกร่วมในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ ความรู้ และร่วมมือกันสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกริกไกร แก้วล้วน และ กิติรัตน์ สีหพันธ์ (2550) ที่พบว่า การพึ่งตนเองสามารถทำได้ โดยลดรายจ่ายในครอบครัว ลดการใช้สารเคมี มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลิมศรี จอกทอง และคณะ (2550) ที่พบว่า การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงทางด้านอาชีพเกษตรกรรม ควรเน้นพออยู่พอกินก่อนขายเป็นรายได้ ปลูกผักเพื่อลดรายจ่าย ใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน ทำสวนผลไม้และมีไม้ไว้ใช้สอย เลี้ยงปลา เป็ด ไก่เป็นอาหารในครอบครัว มีอาชีพเสริม จักสาน ถักทอ ให้สามารถคุ้มชูตัวเองได้ไม่มีหนี้สิน เพิ่มความอบอุ่นในครอบครัวเพื่อให้มีสุขภาพจิตที่ดี และมีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชันทอง มีโพธิ์ (2549) ที่พบว่า ถ้าประชาชนจะดำรงชีวิตตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงประชาชนต้องเริ่มที่ตนเอง ในการวางแผนการใช้จ่ายภายในครอบครัว โดยการจัดทำบัญชีของครัวเรือน มีการวางแผนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และรู้จักเก็บออมเงินเพื่อไว้ใช้ในอนาคต อีกทั้งต้องรู้จักประหยัด คือ ลดต้นทุนในการผลิต

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน มีความสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับงานวิจัยจำนวนมาก นั่นเป็นเพราะว่า แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักคิดและหลักปฏิบัติที่เป็นสากล สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับทุกสาขาอาชีพหรือทุกบริบททางสังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะแฝงด้วยความเป็นนามธรรมสูง แต่สำหรับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในการดำรงชีพและการประกอบอาชีพแล้ว ล้วนมีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองทั้งสิ้น

อนึ่ง เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน จะพบว่า มีตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ในทุกองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 1 ตัวชี้วัด คือ ปลูกผักสวนครัว ส่วนตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน มีตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ในทุกองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 1 ตัวชี้วัด คือ รวมกลุ่มกิจกรรม นั้นหมายความว่า ตัวชี้วัดทั้ง 2 ตัวนี้ เป็นตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนได้ชัดเจนมากที่สุด ดังนั้น ในการพัฒนาเพื่อมุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองของเกษตรกร จึงควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริม

การ “ปลูกผักสวนครัว” ในครัวเรือนและการ “รวมกลุ่มกิจกรรม” ในชุมชน ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ยังมีตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนที่ปรากฏอยู่เพียง 1 องค์กรประกอบ ซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้น 13 ตัวชี้วัด โดยแยกตามองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังนี้ ความพอประมาณมี 1 ตัวชี้วัด คือ ไม่สร้างหนี้ ความมีเหตุผลมี 2 ตัวชี้วัด คือ ยึดหลักธรรม และรักษาสิ่งแวดล้อม เงื่อนไขความรู้มี 2 ตัวชี้วัด คือ ทำอาชีพเสริม และหาความรู้ เงื่อนไขคุณธรรมมี 6 ตัวชี้วัด คือ ให้คำปรึกษา ถือศีล ช่วยเหลือผู้อื่น เฝ้าระวังยาเสพติด ซื่อสัตย์ และไม่รบกวนผู้อื่น ความสมดุล มั่นคง ยั่งยืนมี 2 ตัวชี้วัด คือ ปลูกข้าวไว้กิน และเลิกอบายมุข นั้นหมายความว่า ตัวชี้วัดที่ปรากฏในแต่ละองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่องค์ประกอบเดียว เป็นตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงระดับการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนในองค์ประกอบนั้นๆ ได้อย่างโดดเด่นที่สุด ซึ่งสามารถที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องชี้วัดหรือเกณฑ์ประเมินในการพึ่งตนเองของเกษตรกรได้อย่างชัดเจน

เช่นเดียวกัน ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน ซึ่งมีตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่เพียง 1 องค์กรประกอบ มีทั้งสิ้น 10 ตัวชี้วัด โดยแยกตามองค์ประกอบ ได้ดังนี้ ทางสายกลางมี 1 ตัวชี้วัด คือ ประชุมร่วมกัน ความมีพอประมาณมี 2 ตัวชี้วัด คือ กองทุนหมุนเวียน และมีอ่างเก็บน้ำ ความมีเหตุผลมี 1 ตัวชี้วัด คือ รับฟังเหตุผล เงื่อนไขความรู้มี 1 ตัวชี้วัด คือ ถ่ายทอดความรู้ เงื่อนไขคุณธรรมมี 2 ตัวชี้วัด คือ ช่วยเหลือกัน และถือศีล ความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน มี 3 ตัวชี้วัด คือ ตั้งกฎระเบียบหมู่บ้าน เฝ้าระวังยาเสพติด และผู้นำเข้มแข็ง ซึ่งตัวชี้วัดที่ปรากฏในแต่ละองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่องค์ประกอบเดียว เป็นตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงระดับการพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนในองค์ประกอบนั้นๆ ได้อย่างโดดเด่นที่สุด ซึ่งสามารถที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องชี้วัดหรือเกณฑ์ประเมินในการพึ่งพากันเองของเกษตรกรได้เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน ที่ปรากฏอยู่ระหว่าง 2-6 องค์กรประกอบมี 12 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น ปรากฏอยู่ 2 องค์กรประกอบมี 4 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 3 องค์กรประกอบมี 3 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 4 องค์กรประกอบมี 2 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 5 องค์กรประกอบมี 1 ตัวชี้วัด และปรากฏอยู่ 6 องค์กรประกอบมี 2 ตัวชี้วัด ส่วนตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน ที่ปรากฏอยู่ระหว่าง 2-3 องค์กรประกอบมี 5 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น ปรากฏอยู่ 2 องค์กรประกอบมี 3 ตัวชี้วัด และปรากฏอยู่ 3 องค์กรประกอบมี 2 ตัวชี้วัด นั้นหมายความว่า ยังมี

ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนอีกจำนวนหนึ่ง ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีลักษณะเชิงบูรณาการ อย่างเป็นองค์รวม ดังนั้น การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นที่จะต้องมีการบูรณาการไปพร้อมกัน เนื่องจากการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองล้วนมีความเชื่อมโยงกับทุกมิติชีวิตของเกษตรกรอย่างรอบด้านนั่นเอง

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนในรายตัวชี้วัด จะเห็นความสัมพันธ์ของตัวชี้วัดจำนวน 4 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเอง คือ มีเหตุผลพอเพียง หาคำความรู้ และช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อพัฒนาสู่ตัวชี้วัดระดับการพึ่งพากันเองตัวชี้วัดดังกล่าวจะเปลี่ยนเป็น รับฟังเหตุผล ชุมชนพอเพียง ถ่ายทอดความรู้ และช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่เชื่อมโยงกันระหว่างระดับการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเอง เนื่องจากทั้ง 2 ระดับนี้ เป็นการพัฒนาจากระดับตนเองและครอบครัว (การพึ่งตนเอง) ไปสู่ระดับกลุ่มและชุมชน (การพึ่งพากันเอง) ซึ่งทั้งระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองต่างก็มีส่วนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หมายความว่า การพึ่งตนเองจะผลักดันให้เกิดการพึ่งพากันเอง ในขณะที่เดียวกันการพึ่งพากันเองก็จะสนับสนุนไปสู่การพึ่งตนเอง โดยทั้ง 2 ระดับนี้ จะมีส่วนในการผลักดันซึ่งกันและกัน ดังนั้น หากระดับพึ่งตนเองเข้มแข็งการพึ่งพากันเองก็จะยั่งยืน เช่นเดียวกันหากการพึ่งพากันเองเป็นไปโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน นั่นก็จะทำให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้เช่นเดียวกัน

จากผลการวิจัย ซึ่งทำให้ได้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน รวมถึงได้ตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน ซึ่งสามารถที่จะนำไปใช้เพื่อการวางแผนพัฒนาทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบายได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินผลการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี เนื่องจากตัวชี้วัดที่ได้สามารถใช้เป็นมาตรฐานสำหรับการวัดผลการดำเนินงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือใช้วัดความสำเร็จหรือผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้น สามารถใช้เป็นกรอบของการเปรียบเทียบระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำมาอ้างอิงเป็นมาตรฐานหรือไม่บรรทัดวัดผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง เทียบกับมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ตกลงกันไว้ หรือเป็นตัวอย่างในการนำไปประยุกต์ใช้ในระดับต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ดังที่คณะผู้วิจัยได้นำเสนอถึงความสำคัญของตัวชี้วัดไว้ในบทที่ผ่านมา

ข้อเสนอแนะ

จากการนำเสนอข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งคณะผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารทางวิชาการ และข้อมูลภาคสนาม ทั้งจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ ในการนี้คณะผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลจากส่วนต่างๆ ของการวิจัยมาสังเคราะห์และวิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะ โดยแบ่งออกเป็น ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ เช่น โครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หน่วยงานพัฒนาระดับท้องถิ่น เป็นต้น ควรนำเอาปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน ไปทำประชาคมในพื้นที่ เพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

1.2 ควรส่งเสริมการดำเนินงานในระดับพื้นที่ให้ทุกหมู่บ้านมีการปลูกผักสวนครัวเพื่อการพึ่งตนเอง รวมถึงรวมกลุ่มกิจกรรมตามความสนใจของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการพึ่งพาเองในชุมชน ซึ่งหากทั้ง 2 ส่วนได้รับการสนับสนุน จะทำให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการเพื่อการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองอย่างเป็นรูปธรรม

1.3 ควรจัดทำคู่มือตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน เพื่อนำเสนอแก่สาธารณชนในวงกว้าง อันจะนำไปสู่การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมวงกว้าง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเชิงบูรณาการแบบสหวิชาการ ทั้งในลักษณะการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอนที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการวิจัยและพัฒนาตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในพื้นที่ที่หลากหลาย เช่น เกษตรพื้นที่สูง เป็นต้น เพื่อให้ตัวชี้วัดที่ได้ครอบคลุมมิติของเกษตรกรได้มากที่สุด

2.3 ควรมีการวิจัยเชิงประเมินผล ในการนำตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำห้วยทอน ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นของประเทศ เพื่อให้ตัวชี้วัดที่ได้สามารถนำไปใช้เป็นเกณฑ์การประเมินผลระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างสมบูรณ์